

ASLANBAY, MUHİDDİN, İlköğretim müfettişi, *Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi*. (İç kapakta:) *Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi ve Eskişehir tarihi ile ilgili araştırmalar*. Yazar: Muhiddin Aslanbay, İlköğretim müfettişi. Eskişehir, Ticaret matbaası, 1955, 152 s. 8°. Fiyatı 2 lira, satış yeri: Ödemeli olarak yazardan istenilebilir, Maarif Müdürlüğü, Eskişehir.

Selçuk devrinden kalma eski eserlerle ve o devrin tanınmış bazı şahsiyetleriyle ilgili araştırmalar gittikçe çoğalmakta ve derinleştirilmektedir. Yukarıdaki eser de bu gibi araştırmalar cümlesinden olup başlıca üç bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm (Alâiddin câmisi), s. 12-85; İkinci bölüm (Minaresi ve kitabesi), s. 86-96; Üçüncü bölüm (Emir Nuriddin Cibril bin Caca), s. 97-121; sonra vesika örnekleri (s.122-145), faydalanılan eserler listesi (s. 146-150) ve doğru yanlış cetveli (s. 151-152) gelir.

Birinci bölümde yazar, camiye Alâiddin Câmisi denmesinin sebeplerini araştırmakta ve dolayısıyla Eskişehir tarihi ile ilgili bazı meseleleri de ele almaktadır. Yazarın doğru olarak işaret ettiği gibi, bu caminin minaresindeki yazıt bütün camiye ait olmayıp, ancak minaresiyle ilgilidir. Yalnız bu yazıtın tarihi üzerinde ihtilâf vardır, meselâ, İhsan'a göre سن و سنة 660 = 1261-1262 m. (Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi II, s. 263), H. F. Turgallı'ya göre سنة و سنة 606 = 1209-1210 dir ('Halkevi', Eskişehir, XIV, 1937). Kitabenin okunmasında meslektaş Mükerrem Tıncel'in yardımına başvurmuş M. Aslanbay da 660 tarihini kabul ederek ona göre mütalâa yürütüyor. Fakat fikrimce bu tarihlerin hiçbiri doğru olmayıp, tarihin سن و سنة 666 = 1267-1268 şeklinde okunması muvafık olur. 18.XI.1951 tarihinde Müzeler Umum Müdürlüğü asistanlarından Kemal Turfan tarafından çıkarılan kopyaya dayanılarak varılan bu netice tarihî hâdiselere de uymaktadır. Çünkü kitabede zikredildiği gibi, Nureddin Caca bu minareyi Selçuklu sultanlarından Gıyaseddin Keyhusrev III (1266-1283) zamanında yaptırmıştır. Buna benzer silik yazılı ve okunuşu ihtilâflı olan kitabelerden çıkarılan neticeler de, tabiidir ki, çoğu zaman yanlış olabilir. Meselâ, M. Aslanbay, eserinin 93. sayfasında adı geçen kitabe ile ilgili olarak Gıyaseddin Keyhusrev'in tahta çıkış tarihini araştırırken: "Kitabeğe göre, Keyhusrev III, hicrî 660 da, yani m. 1262 de saltanat makamında idi" demektedir ki, bu suretle, umumiyetle 664-666 arasında gösterilen bu vakanın tarihinden çok uzaklaşmış oluyor.

Yazar, Emir Nureddin Caca ile ilgili 3. bölümü: 1) Yaşadığı devrin olayına bir bakış 2) Hayatına ve hüviyetine dair kayıtlar, adı altında iki kısma ayırmış ve istifade edebildiği eserlere dayanarak bu bakımdan karanlık noktaları çözmeğe çalışmıştır. Fakat bu esnada esas kaynaklardan ziyade modern tarihçilerin, veya popüler tarihî eserler yazarın ifadelerine dayandığı ve bu yüzden bazı tezatlarla da düştüğü gözüküyor. Meselâ, eserin 105-108 ve 111 sayfalarında Cevat Tarım'ın "Kırşehir Tarihi üzerine araştırmalar" adlı kitabına istinaden, 1277 de vukubulan Elbistan savaşından sonra Nureddin Caca ile kardeşi Siraceddin İsmail'in Baypars tarafından cebren Mısır'a götürüldüklerinden bahs olunmaktadır. Halbuki,

'Baypars Tarihi'ne [*Baybars Tarihi*, Al-Malik-Al-Zahir (Baybars) hakkındaki tarihin ikinci cildi. Türkçeye çeviren: M. Yaltkaya. Türk Tarih Kurumu yayınlarından, 11. seri, No. 3, 1941, XVI + 196 s.] bakıldığı takdirde görülür ki, bu iki emir ancak 2 ay esarete kalmışlar ve Baypars tarafından serbest bırakıldıktan başka arazi verilmele taltif dahi edilmişlerdir. Zaten Baypars kendisi de Mısır'a dönmeden 28. Muharrem 676 = 30. Haziran 1277 tarihinde Şam'da vefat etmiştir. Bu vakadan sonra Nureddin Caca'nın Anadolu'ya döndüğü fakat kardeşi Siraceddin İsmail'in Halep'te kalmış olması muhtemeldir. Bu cihet bir hakikat olarak aydınlandıktan sonra, artık bundan birkaç yıl önce yayımlanmış olan eserlerdeki yanlış fikirleri zikrederek bunlar üzerinde durmağa lüzum kalmaz.

Nureddin Caca'nın Elbistan savaşı ve 1277-1278 de esaretten dönüşünden sonraki hayatı hakkında ancak Hacı Bektaşî Veli'nin Vilâyetnamesinde ip ucu sayılabilecek bazı malûmat vardır. Buna dayanarak bazı yazarlarımız (meselâ H. F. Turgallı ve C. H. Tarım gibi) bir takım nazariyeler kurmuşlarsa da, fikirlerin çoğu tarihi hakikatlara aykırıdır. Meselâ, onun bu tarihten sonra Eskişehir'e vali olarak gönderildiği ve orada Edebali'nin kızı yüzünden Osman I. ile kavgaya tutuştuğu gibi. Nureddin Caca'nın vakfiyelerine bakıldıkta açık olarak görülür ki (1272), o, Eskişehir'deki hayratı 1272 den önce yaptırmış veya tamir ettirmiştir, çünkü bütün bu eserler adı geçen vakfiyelerde teker teker zikredilmektedir. Eğer 1298-1301 arasında Sultan Alâeddin Keykubad zamanında ucbeği olarak gönderildiği yer Eskişehir olmuşsa bu takdirde de, 1287-1288 yılında, hem de artık çok yaşlı iken Osman I ile mücadele etmiş olması imkânsızdır.

Nureddin Caca'nın Hacı Bektaşî Veli ile ilk görüşmeleri ve kanlı su hâdisesinin 1273 ten önce vukubulmuş olması icabeder, çünkü Nureddin Caca sonra bu hâdiseyi Mevlâna'ya anlatmıştır, Mevlâna'nın ölüm tarihi ise 1273 tür. H.B. Veli N. Caca'ya kuyuya atılacağını o zaman mı haber vermiştir, yoksa onlar 1277 den sonra tekrar mı görüşmüşlerdir, bu meselenin ayrıca araştırılması lâzımgelir.

Yazar, Selçuk devri kaynaklarından ancak Aksaray'lı Kerimüddin Mahmud'un M. Gencosman tarafından yapılan tercüme eserini, İbni Bibî'nin muhtasar tarihinin tercümesini kullanmış Mevlâna'nın mektuplarını da ancak C. Tarım'a dayanarak zikretmiştir. İbni Bibî'nin mufassal nüshası, Abul-Farac tarihi, Raşideddin'in Cami-üttevarihi, Baypars Tarihi... v. b. gibi birçok mühim kaynaklara müracaat edememiştir. Bibliyografya da gösterilen 55 eserden çoğunu hususî araştırmalar teşkil eder. Bu yüzden yazar da umumiyetle yeni tarihçilerimizin fikirlerini zikrederek bunların münakaşasını yapmakta ve müracaat ettiği esas kaynakların noksanlığı yüzünden sık sık tezatlarla karşılaşmaktadır. Buna nazaran M. Aslanbay'ın eseri, daha ziyade geniş halk muhiti için yazılmış çok faydalı bir deneme olarak vasıflandırılabilir. Yazarın istekle ve çok dikkat sarfederek çalıştığını eserin her sayfasında görmek mümkündür. İmkân bulup asıl kaynaklardan daha çok faydalanabildiği takdirde, müspet neticelere daha fazla yaklaşacağından şüphe edilmez.

Eserde, teknik bakımdan giderilmesi tavsiye olunabilecek bazı noktalar: a) İçindekiler listesi eserdeki her maddeyi (meselâ önsözü ve vesika örneklerini) içine almadığı gibi, önsözle birinci bölümün arasına konmuş ve bu listede sayfa numaraları da gösterilmemiştir. İçindekiler'in ya hemen iç kapaktan sonra gelmek üzere eserin en başına, veya en sonuna konması muvafık olurdu. b) Bibliyografya kısmına

gellince, burası da geliştüzel tertip edilmiş ve kitaplar rasgele sıralanmıştır. Solda: Eserin veya yazının adı, sağda: Yazarın adı ve yazının yeri, diye iki sütun ayrılmış ve kitaplar alfabe sırası gözetilmeden alt alta yazılmıştır. Halbuki bu gibi hallerde beynelmilel ilim âlemince kabul edilmiş bazı esaslar vardır ve birçok ilmi eserden bu yolda örnek almak mümkündür. Buna göre eserler, yazarların soyadları gözönünde tutularak alfabe sırasıyla yazılır ve her eserde şu sıra takip edilir: Soyadı, adı, kitabın veya makalenin adı, dergi ise derginin adı, cildi, basıldığı yer, neşreden kitabevi veya matbaa, basıldığı yıl, sayfa adedi, makale ise başladığı sayfa ve son sayfa, resim, harita v. b. şeylerin adedi, icabında kitabın büyüklüğü ve fiyatı. Bunun için misal olarak, önümüzdeki eserin, yazımızın başında gösterilmiş olan takdim şekline bakılabilir.

A. TEMİR
